

Njegov govor je napravil na vse navzoče globok vtisk. Po govoru so nekateri govorniki akcentirali njegove misli in potem je bil stavljen na glasovanje predlog o likvidaciji in spojitvi njihove »Zaveze« v novo organizacijo. Vsi glasovi so bili za — niti eden proti!

In dalje pise poročevalec:

»V vsej akciji, ki se vodi že toliko let za duševno edinstvo jugoslovanskega učiteljstva, sta prvaka Engelbert Gangl in stari Davorin Trstenjak.

Danes, ko je prisel čas, da praznuje njihova misel svoj končni triumf, sta se tudi v tem trenutku pokazala dostojnost in doslednost svoji preteklosti. Trstenjak, Gangl in Jelenc ostanejo ponos vsega jugoslovanskega učiteljstva, njega ideal in njega duševni voditelji. Oni niso zadostili samo nas učitelje, nego tudi ves naš troimeni narod, kot pionirji njegovega edinstva, in mi vsi nosimo njih imena v svojih srcih.

Tako pise glavni urednik »Nar. Prosvete«, M. Stankovič.

Srbsko učiteljstvo o „Učiteljski tiskarni“.

Zastopniki srbskega učiteljstva, ki so bili v Ljubljani na delegacijskem zborovanju »Zaveze«, so odnesli najlepše utiske o našem delu, kakor poročajo sedaj v svojih listih.

Glasilo srbskega učiteljstva »Narodna Prosveta«, katere glavni urednik je tov. Mil. Stanković in sourednik tov. M. V. Popović, ki sta posetila Ljubljano, piše o »Učiteljski tiskarni« sledeče:

»Vsi srbski učitelji, starejši in mlajši, brez razlike ste idealisti!« mi je dejal nedavno urednik nekega beogradskega lista, s katerim sem se razgovarjal o učiteljskem vprašanju. — »Vsi ste se vedno trudili osrečiti svet in šele potem sebe, in v tem greste do skrajnosti. Tako ste delali starejši, vođeči strankarske borbe pred 20 in več leti, tako delajo tudi mlajši, ki so tudi bore — samo na drug način, — da reformirajo svet. In četudi je izgledalo, da so ti novi, mlajši učitelji realnejši od starejših in bližje življenju in stvarnosti, je to samo navidezno. Tudi oni niso razumeli izvesti kaj praktičnega za učiteljstvo.«

Nisem se strinjal s tem, nazorom tedaj, ko sem se razgovarjal z dotičnikom, toda prišlo so mi te besede na um pri razgledovanju »Učiteljske tiskarne« v Ljubljani, ki je ustanovljena od naših bratov Slovencev. Tedaj sem v resnici spoznal, kako je vse naše življenje in delo preveč idealno in kako bi bilo potrebno v marsikaterem pogledu mnogo več praktičnega dela in ustvarjajočega duha, kot pa brezkončnih govorov in lepih deklamacij...

»Učiteljska tiskarna« je zadruga, katere zadržnik je le učitelj. Njeni deleži so po 100 kron, temeljni kapital je bil 30.000 K, medtem ko znaša današnja vrednost tiskarne z zgradbo nad milijon kron. Medtem, ko mi s težavo — zaradi pomanjkanja papirja — izdajamo »Narodno Prosveto«, vidimo pri njih časopisnega papirja v vrednosti do pol milijona kron. V tiskarni vidimo najmodernejšo strojno inštalacijo z najmodernejšimi stroji, z rotacijskim in stavnimi stroji. Ti stroji predstavljajo posebno v sedanjem času ogromen kapital. V tej tiskarni se tiska mnogo knjig in listov. Poedini listi se tiskajo v čez 20 tisoč istisov.

Tiskajo se tudi učne knjige osnovnih šol, pisanke, risanke, obrazci, dnevnik, spiskovi itd. Ves dobiček, ki ga imajo pri nas knjižarne in država, ostane torej tam v skupno učiteljsko korist.

Oni cenijo letni promet tekočega leta nad 6.000.000 kron. S kako večjo močjo, bi lahko naše »Udruženje« razvilo svojo stanovsko akcijo in v kakšne koristne svrhe bi se lahko upotrebili taki materialni viri, da smo jih do sedaj že napravili!

Predsednik »Učit. Tiskarne« je učitelj Bernot, podpredsednik E. Gangl, a tajnik učitelj Janko Likar, ki nam je s tov. Bernotom razkazal vse prostore tiskarne in vse, kar je v njej vredno videti.

Odveč bi bilo po vsem tem govoriti in dokazovati potrebo in ogromno korist za kar najhitreje osnovanje »Učiteljske tiskarne« v Beogradu. Lajmo, v čemer se ne strinjam z brati Slovenci, je to, da »Zaveza« nima direktne zveze s tem podjetjem. Tiskarna je popolnoma samostojna od »Zaveze« in imovina je izključno od učiteljev-zadružnikov. Moje misljenje je, da naj bi bilo pri nas naše novo »Jugoslovansko učiteljsko udruženje« poleg učiteljev-akcionarjev najmočnejši akcionar misljene tiskarne; ono bi imelo tudi v tiskarni najjačji vir za svojo moč in za vsestransko delo, ki nas čaka...

Položaj šolstva in učiteljstva v Prekmurju.

Ljudske šole.

Ljudske šole se nahajajo v Prekmurju pri vsaki cerkvi in v vsaki večji vasi; z okrožjem precej madžarske Dolnje Lendave bo teh šol nad 80.

Srednje šole in učiteljska.

V Murski Soboti je bila doslej madžarska meščanska šola. Srednje šole so obiskovali sinovi tamošnjega naroda dosedaj v St. Gothardu ob Kabi, v Sobotišču in Sopronju, učiteljske pa gojenci in gojenke v Čakovcu, Sopronju ter v Pecu. Za vsprejem na učiteljske s 4 letniki je bila potrebna predizobrazba na 4-razredni meščanski šoli ali pa nižja srednja šola; kakih »pripravnih«, oziroma vsprejema iz ljudske šole niti izjemoma ni bilo.

Učiteljstvo.

Učiteljstvo je bilo vzgojeno v strogo madžarskem duhu. Poleg madžarsčine govore mnogi učitelji se dokaj spretno tudi nemščino; slovenščino obvladujejo samo domorodci, t. j. rojeni Prekmurci. O kaki slovnični slovenskega jezika nimajo dosedaj seveda niti pojma.

Vrste ljudskih šol.

Ljudske šole so trije: 1) verske (konfesionalne) in sicer katoliške in evangeliške, 2) občinske ali vaške brez verskega značaja in 3) državne.

Šolski stolec.

Namesto naših krajnih šolskih svetov je deloval dosedaj pri verskih in vaških šolah takozvani »šolski stolec«, v katerem je imel važno besedo in predsestvo župnik t. j. »plebanuš« dotične verske občine. Vodja oziroma nadučitelj šole pri cerkvi (fari) je moral biti dosedaj zajedno orglar ali »kantor«. Kompetent za tako mesto se je moral pred »šolskim stolcem« producirati v orgljanju in petju; šele potem, če je ugajal, so ga predlagali učnemu ministrstvu posredno v potrjenju in nameščenju. (Spominja na konkordat!)

Kategorije — poslopja — oprema šol.

Šole v Prekmurju so večinoma eno- in dvorazrednice; zelo redke so tri- ali več razrednice. Šolska poslopja so ponaj-

* Čisti dobiček se porablja izključno v razširjenju podjetja in učiteljske organizatorične-stanovske svrhe. Op. ur.

več primerna, lepa, nekaj je tudi modernih poslopj. Izonadstropna poslopja so redka, večinoma nahajamo pritične zgradbe. Šolske sobe so povprečni primeri: velike in svetle, nekaj je pa tudi takih, da ne odgovarjajo šolskonigijenskim zahtevam, posebno pri v najem vzeti poslopjih. Prihodnje leto se bo brezpogojno moralo zgraditi precej novih šol. Skoraj vsaka šola ima potrebna učila za naravoslovje, prirodoznanost, zemljepis in deloma tudi za zgodovino. Učiteljske in šolarske knjižnice so založene splošno bolje nego pri nas, a vse to je za bodočnost brez pomena. Videti se, da ogrska vlada ni stesnila z denarjem, samo da je mogla pospeševati madžariziranje dece.

Učiteljska stanovanja.

Stanovanja učiteljev šole so večinoma lepa in suha; obstoje iz 2—3 sob, kuhinje in čimnate ter kleti. Često ima tudi druga oziroma tretja učiteljska oseba na razpolago kompletno stanovanje.

Higijenična in sanitarna uredba šol.

Stranišča se nahajajo večinoma izven šolskega poslopja; so to nekake barake, oddaljene od poslopja 15—20 korakov; zato ne zaznavajo v poslopju onega smrada kakor čisto pri nas. Malo je šol, v katerih bi bile moderne, higijenično pravilne klopi in drugo pohištvo šolskih sob; več ko polovica šol ima stare, obrabljene klopi. Je pa tudi nekaj šol, v katerih so boljše klopi in komunisti polovico klopi pozgali ali polomili.

Prenapolnjenost šol.

Večino šol bode potrebno razširiti, ker število otrok baje že presega našo maksimalno mejo; o tem se bodo mogli prepričati sele novi šolski voditelji — nasenci.

Šolsko leto.

Dosedaj je trajalo šolsko leto od 1. sept. do 15. junija; v resnici pa so otroci prihajali v šolo še le od 1. novembra naprej do konca aprila. Od aprila naprej so učenci — veliki in mali — kratkoma izostajali. Učitelji v Prekmurju so imeli tedaj počitnice polnih 6 mesecev in so se prav dobro počutili.

Učni uspehi.

Z ozirom na 6-mesečno šolsko leto in ker je bil učni jezik večinoma že v 1. razredu madžarsčina, so bili učni uspehi naravno — slabi; otroci so se naučili za največjo potrebo čitati, pisati in računati. Kakšnega uspešnega pouka iz realističnih predmetov ni bilo; splošna izobrazba tamošnjega ljudstva je tedaj na primitivni stopnji. Ker je svetovna vojna tudi v Prekmurju odtegnila mnogo moškega učiteljstva, zato je mnogo šol popolnoma osirotelo, t. j. zadnjih 4—5 let sploh ni bilo tam nobenega pouka; 10—11 letni otroci so totalni analfabetje. Ubogi narod je res vreden usmiljenja! Ker pa je ljudstvo trezno in duševno razvito, bodo v bodoče v urejenih razmerah in pri slovničnem učnem jeziku sigurno najlepši, prav zadovoljivi uspehi.

Šolski nadzorniki.

Madžarski šolski nadzorniki iz Sobotišča se niso mnogo brigali za te šole; učitelji pripovedujejo, da niso po 10 let prišli nadzorovat.

Gospodarsko poslopje, vrt in zemljišče za voditelja in šolo.

Pri vsaki šoli je za voditelja na razpolago gospodarsko poslopje s hlevom za krave in posebej za svinje (svinjaki), poleg tega še gumno in kaka klet (žitnica in orodjarnica). Brez večjega ali manjšega šolskega vrta ni nobena šola. Poleg tega

še spada k šoli zemljišče od 1—50(1) orolov, ki je izkorišča (izhasnuje) šolski vodja. Najmanj takega zemljišča se nahaja navadno pri državnih šolah.

Učiteljske plače in gmotni položaj.

Konfesionalne in »vaške« šole so svojecasno postavile in jih dosedaj tudi — čisto macenovsko — vzdrževale dotične vsolane občine, ki so za voditelja, odnosno nadučitelja (sam »skolnika«) dotirale večje ali manjše zemljišče ter mu določile od občne tudi malo temeljno plačo. To je dobival redno vsako leto od občine, država pa mu je morala plačevati toliko »dopolnila«, da je bila njegova plača izenačena z onoj, ki bi jo dobival na državni ljudski šoli. Državne ljudske šole je država »alam« dala graditi, jih je popolnoma vzdrževala ter plačevala precej dobro tudi učiteljstvo. Boljševiki in komunistje so učiteljstvu zvišali plačo od 20—30.000 K letno ter so s to darežljivostjo mnoge zvalili na svojo lastno stran. Privrženec komunistov pa katoliški župniki in ljudstvo danes silno mrzi in zahteva njih odstranitev. — V gmotnem oziru so bili prekmurški učitelji tedaj na boljšem nego mi. Sedaj pa vlada v marsikateri učiteljski občini beda in pomanjkanje, ker že dva meseca niso prejeli plače, oziroma ne morejo boljševiskih bankovcev izdati. Onim, ki jih je naš Višji šolski svet pogojno pridržal v službi, — to so namreč tamošnji rojaki, ki so kolikortoliko večši slovensčine, — bo morala naša vlada čimprej pomagati iz gmotne mizerije.

Koliko in kake učitelje rabi Prekmurje?

Iz naše Slovenije bo treba vzeti okroglo 60 učiteljskih oseb ter jih namestiti na šole v Prekmurju. Potegujejo naj se za ta mesta v prvi vrsti mlajši, telesno čim tovaris, pa tudi tovarisice, ki imajo vsaj 3—5 let prakse. Vođa šol naj se poveri z malo izjemami našim ljudem, bodisi moskom, bodisi ženskam; na avo- in vecrazrednicah naj se namesti za voditelja zanesljiv Slovenec, poleg njega se lahko pridruži v službovanju prekmurški rojak, ki je več slovensčine. Če je oženjen in ima otroke, naj po možnosti oburi svoje doseganje stanovanje, opravila doklada pa se seveda naj izplačuje voditelju-nasencu. Le-ta bo poleg družega moral biti svojemu tovarisu-Prekmurcu nekaj mentor in učitelj književne slovensčine, iz katere naj dotičnik položi najkasneje v dveh letih dopolniti izpit. Večina tamošnjega učiteljstva je namreč bila dosihdob zelo madžarska in vsem tacasnim voditeljem šol se iz previdnosti ne morejo in ne smejo zaupati ta mesta v bodočnosti. Oni učitelji (ice), ki so rojeni Madžari ali Nemci in ne obvladajo domačega jezika, se morajo brezpogojno odpustiti. Kdo se naj odpusti oziroma kao naj ostane, to bo ukrenil Višji šolski svet na podlagi tolstvarnega predloga.

Zmožen bo poučevati v Prekmurju vsak Slovenec, najbolj seveda rojen »Prelek«, gostoljubno in darežljivo ljudstvo bode slo Slovincem v vsakem oziru na roko, da se bodo prav kmalu udomačili. Izven šole bodo imeli naši ljudje v Prekmurju hvaležno polje za kulturno in organizatorično delo; ljudstvo si želi petja, bralnih društev, predavanj in kmetijstva, uvedbo čebelarstva z mobilno stavbo, kmetijskih podružnic itd. vsega tega dosedaj tam ni bilo, bo torej novo in plodno. Odločno pa svarimo pred političnimi hujskarijami in razdori.

Seveda se poleg samskih tovarišev (ic) lahko potezajo za mesta v Prekmurju tudi oženjenci, če jih vleče tja volja do dela in srce. Gmotno bodo na dobrem stališču. Nikakor pa naj Višji šolski svet začasno ne nastavlja starejših učiteljev, ki

Prekmurje je imelo dosihdob dve železnici: ena je vezala Mursko Sobotu s Körmenom in dalje z Budimpešto, druga pa veže Dolno Lendavo s Čakovcem. Na prvi je tačas zaradi madžarske hudomušnosti in pomanjkanja premoga promet ustavljen.

Slovenci v zasedenem ozemlju, ki je del prejšnjih ogrskih Vas (= železnega) in Zala-komitata, so po veri katoliki in evangeliški (luteranci, nekaj malega je kalvincev). V hribovju prevladujejo evangeliški, na ravnini pa katoliki, zlasti v belinskem okrožju. Oboje diči verska strpnost. Doslej so živeli med seboj v najlepši slogi in sporazumljenju. Boje se pa, da se zanese strankarski boj od strani, ki se povsod vriva — hlastec po hegemoniji — tudi med nje in s tem seme nestrpnosti; zato bi bila v teh krajih umestna skrajna previdnost.

Z ozirom na pridobinske razmere so prebivalci v Prekmurju poljedelci, živinorejci in sadjarji; vinogradov dandani mnogo. Nekdaj jih je bilo pač mnogo

več, a uničila jih je trtna uš, madžarska vlada pa se ni brigala za obnovitev na ameriški podlagi; dotične parcele so posestniki izpremenili v njive. — Umno čebelarstvo je precej razvito na ravnini, v hribovju t. j. »na Goričanskem« ni o njem sledu. Učitelji kmetijstva — v mislih imam racionalno kmetijstvo — bodo imeli tukaj obilo posla in hvaležno polje.

Josip Cizel. †

Dne 3. vel. srpana t. l. — bila je nedelja — smo ga položili k večnemu počitku na slikovito ležečem pokopališču v Kamniku.

Bolehal je dolgo. Želodčne hibe, ki si jo je navlekel po brezvestnosti krčmarjev v izredno hudih razmerah med vojno, ni mogel več odpraviti, kljub vsej skrbi. Hiral je, trpel mnogo.

Cizel se je porodil v Kapelah pri Brečicah l. 1860. Njegov dom leži menda na

Zlogonskem. (V mladih letih je podpisoval svoje spise »Zlogonski«). V Mariboru je posejal pripravljalni tečaj in učiteljske, ki ga je končal z odličnim uspehom l. 1880.

Učiteljeval je v Limbušu pri Mariboru še potem, ko je položil tudi vsposobnostni izpit z odliko pod tujo, strogo komisijo v Gradcu, v jeseni l. 1882.

Nadaljeval je študije sam iz jezikovno-pedagoške stroke; se učil tudi latinščine in drugih jezikov, posejal tečaje v Mariboru in vse storil za svojo nadaljno izobrazbo.

Kmalu pa ga najdemo na šoli »Katoliškega šolskega društva na Dunaju (l. okr.), kamor je odšel, da bi povečal pedagogijo in predavanja na univerzi, kjer je tudi kolokviral. L. 1896. je položil izpit za I. strok. skupino mešč. šol. v Solnogradu in bil kmalu nastavljen v Koškem na meščanski šoli. Od tam je prišel suprirat na učiteljske v Ljubljani l. 1904. je bil imenovan na ž. učiteljske v Gorico, odkoder ga je pregnala kruta vojna v

Ljubljano na zaposlovalni tečaj in — v Kamnik.

Bil je blaga duša v vsakem oziru. Njegova ljubezen do svojih staršev, posebno do matere, do svojih bratov, ki so vzgledno pomagali drug drugemu do odličnih družabnih mest, je vzorna; čisto me je ganila.

Istotako je ljubil tudi svoj rod. Kot mlad učitelj že je bil vedno zvest član mariborske Čitalnice, vesel družabnik, spreten in priljubljen pevec in pesalec — v časih, ko je še nemškutarija v in okoli Maribora ponosno in brezobzirno dvigala svojo kačjo glavo. Bil je tudi dober muzik na gosli in sodeloval kot tak pri mariborski prosvetni in cerkveni prireditvi.

Ljubljen od svojih učencev, ki jih je sam brezumno ljubil, je bil vnet za svoj poklic in ostal ves čas življenja idealist. Kot takemu mu bodo njegovi tovariši, zlasti nedkanji šolski, pa tudi njegovi učenci ohranili trajno časten spomin.